

Nastanak zapadnohrvatske franjevačke pokrajine Bosne-Hrvatske prije 500 godina, (ur. Franjo Emanuel HOŠKO), Franjevački samostan na Trsatu, Naklada Kvarner, Rijeka, 2015., 176 str.

Znanstveni skup prigodom 500. obljetnice nastanka franjevačke pokrajine Bosne-Hrvatske održan je na Trsatu 11. rujna 2014. godine. Ovim zbornikom, kako je vidljivo iz samog naslova, obilježeno je osnivanje vikarije, a od 1517. provincije, Bosne-Hrvatske koja je nastala podjelom dotad jedinstvene Vikarije Bosne. Uslijed osmanlijskih osvajanja na području Bosne i Hrvatske tijekom 16. stoljeća pokazala se potreba da se iz praktičnih razloga dotada jedinstvena Vikarija Bosne podjeli 1514. godine na Vikariju Bosnu Srebrenu, koja je obuhvaćala područja pod osmanskom vlašću, i Vikariju Bosnu-Hrvatsku, koja je obuhvaćala samostane na području pod kršćanskom vlašću. Podjelom franjevačkog reda 1517. godine obje te opservantske vikarije bit će uzdignute na rang provincija. Iako je Bosna-Hrvatska s vremenom obuhvatila i neke samostane u slovenskim zemljama ona je, što je očito iz samog naziva, bila ponajprije, barem u svojim početcima, hrvatska provincija. S tom motivacijom organiziran je i ovaj znanstveni skup na Trsatu kako bi se osvijetlila hrvatska uloga u toj pokrajinskoj franjevačkoj zajednici, koja će od 17. stoljeća pa do 1900. godine postojati pod nazivom Hrvatsko-kranjska provincija sv. Križa. Teme izlaganja uglavnom su bile vezane uz to rano, početno razdoblje, kada je Bosna-Hrvatska bila čisto hrvatska franjevačka pokrajina.

»Predgovor« (7–10) zbornika napisao je urednik Franjo Emanuel Hoško. On daje sumaran povijesni pregled razvoja od dolaska prvih franjevaca u Bosnu kao inkvizitora i papinih poslanika koji su ispitivali pravovjerje bosanskih vladara, preko osnutka Vikarije Bosne, razvoja opservantizma bosanskog tipa, njegova širenja na prostor Hrvatske, sve do razdoblja baroka kada se na hrvatskom prostoru konstituiraju franjevačke provincije koje će kao takve egzistirati do 1900. godine. Pritom naglasak stavlja na razvoj provincije Bosne-Hrvatske i njezino širenje na područje zapadne i sjeverozapadne Hrvatske te Slovenije. Autor je u »Predgovoru« dao jasan uvid u povijesni razvoj kontinentalnog franjevaštva od početka 14. do kraja 17. stoljeća, naglašavajući na završetku kako je cilj simpozija povijesno smjestiti nastanak Bosne-Hrvatske u opći društveni i crkveni kontekst 15. stoljeća.

Isti je i autor prvog članka zbornika »500 godina od osnutka zapadnohrvatske franjevačke pokrajine« (11–25). Tu Hoško detaljnije nego u »Predgovoru« opisuje sam nastanak Bosne-Hrvatske, krećući od djelovanja franjevaca u srednjovjekovnome bosanskom kraljevstvu i nastanak opservantizma bosanskog tipa. Zatim progovara o nastanku Vikarije Bosne, njezinu razvitku i mijenama, osobito nakon Mohačke bitke 1526. godine. Potom progovara o razdoblju njezine obnove u 16. i 17. stoljeću, ali i o prvim napetostima koje su nastale između slovenskih i hrvatskih franjevaca potkraj 17. stoljeća. Rad zaokružuje razdobljem jozefinističkog cezaropapizma i pokušajem hrvatskih franjevaca u 19. stoljeću da se odvoje od slovenskih. U »Zaglavku« kratko piše o pripojenju hrvatskih samostana Hrvatsko-kranjske provincije sv. Križa novoosnovanoj provinciji sv. Ćirila i Metoda.

Marko Medved autor je članka »Društvene i crkvene prilike u Hrvatskom primorju i zaleđu u vrijeme nastanka Vikarije Bosne-Hrvatske« (27–50). Medved u svome radu kreće od prvog spomena franjevaca na području Senjske biskupije u 13. stoljeću i Krbavske u

14. stoljeću. Zatim prelazi na osnivanje samostana na području Frankopanske državine i otvara novu epohu razvoja franjevaštva na spomenutom prostoru uslijed osmanlijskih osvajanja u 16. stoljeću. Autor je u svom radu zahvatio dugo povijesno razdoblje od 13. do 18. stoljeća, progovarajući o društvenim i crkvenim prilikama na tom prostoru koje su pogodovale ili unazadile franjevački život, ovisno o razdoblju koje se obrađuje. Time je dao sustavan pregled franjevačke prisutnosti na području Hrvatskog primorja i njegova zaleđa od srednjeg vijeka do kraja 18. stoljeća, sagledan u širokom društvenom i crkvenom kontekstu.

»Franjevački samostani u Kravsko-modruškoj biskupiji u srednjem vijeku« (51–75) rad je Zorislava Horvata u kojem su obrađeni svi franjevački samostani na spomenutom području nastali u 14. i 15. stoljeću. Osim što pojedinačno obrađuje povijest svakog od sedam samostana na tom prostoru, autor donosi niz slikovnih prikaza arheoloških iskapanja koja potvrđuju postojanje pojedinih samostana u srednjem vijeku, a koji su osmanlijskim osvajanjima nestali i više nikada nisu obnovljeni.

Slijedi članak Marijana Bradanovića »Franjevačka graditeljska aktivnost na Kvarneru u Hrvatskom primorju i njegovu zaleđu tijekom 15. i 16. stoljeća« (77–90). Na odabranim primjerima tumače se specifičnosti franjevačke graditeljske aktivnosti tijekom 15. i 16. stoljeća na Kvarneru, području Vinodola i Senja, kao i kontinentalnog zaleđa. Bradanović toj tematici pristupa kao povjesničar umjetnosti te ističe niz tipoloških karakteristika franjevačke graditeljske aktivnosti na tom prostoru, ali i neke specifičnosti karakteristične za to podneblje. Osobito ističe kako je u zadnjim desetljećima frankopanske vladavine na tom prostoru došlo do sinteze kontinentalnog i jadranskog oblikovanja franjevačkih crkava.

Zatim ponovno slijedi jedan povijesni rad »Iseljavanje franjevaca Bosne-Hrvatske pred turskom opasnošću« (91–112) autora Jože Škofljanca. On također daje sustavan pregled iseljavanja od osnivanja Bosne-Hrvatske 1514. godine i osnivanja novih župa i samostana na području slovenskih zemalja. Iako je naglasak stavljen na samostane koje su izbjegli hrvatski franjevci osnivali ili preuzimali na području današnje Slovenije, autor također spominje i samostane koje su osnovali na području sjeverozapadne Hrvatske. Rad završava govorom o preseljenju sjedišta provincije s Trsata u Ljubljanu i promjenom imena provincije u Hrvatsko-kranjsku provinciju sv. Križa.

»Relikvijar Barbare Frankapan« (113–134), rad je posvećen jednom od najvrednijih relikvijara na prostoru Hrvatske a koji se čuva u trsatskom svetištu. Autorica Arijana Koprčina članak proširuje spoznajama o najznačajnijem predmetu iz posjeda Barbare Frankapan – velikom trsatskom relikvijaru izvedenom u srebru, dijelom pozlaćenom, s 32 kutijice za relikvije i uložnom 41 moći. Donosi analizu originalnog crteža relikvijara iz 1646. godine iz kojeg proizlazi zaključak o Jesejevu stablu kao ikonografskoj podlozi njegova oblikovanja. Također, donosi analizu zlatarskog i likovnog oblikovanja usporedbom s primjerima zlatarstva iz mađarskog kruga nastalim oko 1500. godine, pri čemu se ističu analogije s relikvijarom iz Rizinice zagrebačke katedrale.

Još jednoj trsatskoj unikatnoj vrijednosti posvećen je članak Veronike Reljac »Dešićev Raj duše – prvo tiskano latiničko djelo hrvatske pučke teologije« (135–156). Reljac ističe kako istraživanje sadržaja i poruke *Raja duše* potvrđuju da je to ponajprije marijanski molitvenik

s osobitom zbirkom malih marijanskih časoslova. Posebnu pažnju posvećuje marijanskim litanijama. Ono što želi dokazati jest da je *Raj duše* molitvenik bogat jedinstvenim sadržajem, karakterističnim za razdoblje kasnoga srednjega vijeka u novi vijek u vrijeme katoličke obnove u duhu Tridentskog koncila. Stoga taj molitvenik povezuje ta dva razdoblje u povijesti hrvatske knjige, ali i u povijesti hrvatske teologije i kršćanske pobožnosti jer obuhvaća širok srednjovjekovni molitvenički sadržaj i prenosi ga u pučku teološku literaturu novog vijeka. Posljednji članak, »Gospa Slunjska u kontekstu sačuvane drvene gotičke skulpture u Hrvatskoj« (157–169) rad je Ksenije Škarić. Kip Gospe Slunjske nalazi se na Trsatu od 1583. godine, kada je tamo donesen nakon što je Slunj okupiran od Osmanlija 1582. godine. U tekstu autorica stavlja nastanak kipa u kontekst vremena 15. stoljeća, kada se pretpostavlja da je kip nastao, i to potvrđuje analizom stilskih obilježja toga vremena.

Zbornik o nastanku provincije Bosne-Hrvatske sažima i pregledno donosi cjelokupan društveno-politički i crkveni kontekst vremena nastanka te pokrajinske zajednice. Iako njezino postojanje i razvoj nisu dosad bili nepoznanica, ovim je prvi put sintetizirano njezino rano razdoblje, odnosno vrijeme njezina nastanka i razvoja do 17. stoljeća. Različiti povijesni radovi svaki na svoj način obrađuju povijest te provincije nastale prije pet stotina godina, ali se radovi u zborniku na zadržavaju samo na povijesnoj stvarnosti nego nekoliko njih tematizira umjetničku i književnu baštinu Trsatskog svetišta iz toga vremena. Očito je kako se organiziranjem znanstvenog skupa željelo zaokružiti i sustavno prikazati nastanak i razvoj Bosne-Hrvatske, ali i istaknuti njezine umjetničke i literarne dosege u razdoblju od kasne gotike do početka barokne pučke književnosti.

Daniel Patafta